

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія "Філологічна"

Випуск 27

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету “Острозька академія”
(протокол № 8 від 29 березня 2012 року).*

*Збірник затверджено постановою президії ВАК України
від 22 квітня 2011 року № 1-05/4*

Редакційна колегія:

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Білоус П. В., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Поліщук Я. О., доктор філологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом’як І. М., доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВШ України;
Яворська Г. М., доктор філологічних наук, професор.

Укладачі:

Ковальчук І. В., кандидат психологічних наук, доцент.
Коцюк Л. М., кандидат філологічних наук, доцент.
Новоселецька С. В., кандидат психологічних наук, доцент.

Н 34

Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. – Вип. 27. – 2012. – 336 с.

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам корпусного та лексикографічного представлення мовного матеріалу, термінознавства, а також порівняльному літературознавству. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

Адреса редколегії:

*35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет “Острозька академія”,
факультет романо-германських мов*

© Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2012

Лук'янець Г. Г.,
Національний університет харчових технологій

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ СКЛАДНИХ КОЛЬОРОНАЗВ: ДОСВІД КОРПУСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена вивченню семантики складних кольороназв в англійській мові на основі корпусного дослідження. Прослідковано шляхи утворення складних кольороназв і визначено мовні та позамовні чинники, що вплинули на їх формування. У результаті аналізу сполучуваності складних кольороназв встановлено специфіку полісемічності назв кольорів і їх синонімічні та гіпонімічні відношення.

Ключові слова: складні кольороназви, корпусне дослідження, семантика, полісемія, синонімія, гіпонімія, базові кольори.

Статья посвящена изучению семантики сложных цветоименований в английском языке на базе корпусного исследования. Изучены пути образования цветоименований и определены языковые и внеязыковые факторы их формирования. По результатам анализа сочетаемости сложных цветоименований установлена специфика полисемии названий цветов, определены их синонимичные и гипонимичные отношения.

Ключевые слова: сложные цветоименований, корпусное исследование, семантика, полисемия, синонимия, гипонимия, базовые цвета.

This article focuses on the contextual study of elaborate colour terms semantics in English. Using the linguistic method of corpus-based research, the analysis of elaborate colour terms valency is performed. The results show specific features of colour terms polysemy and define synonymic and hyponymic relations of elaborate colour terms.

Keywords: elaborate colour terms, corpus-based study, semantics, polysemy, synonymy, hyponymy, basic colours.

Питання семантики кольороназв англійської мови є значно дослідженим сьогодні. Починаючи з епохальної праці Берліна і Кея *Basic Colour Terms* [1] інтерес до цієї теми не зникає. Однак, більшість проведених досліджень англійських кольороназв використовують метод називання та мапування й позбавлені ілюстрування результатів прикладами з контекстів, як наприклад, дослідження MacLaury [4]. У цій статті проводиться контекстуальне вивчення семантики складних кольороназв англійської мови на основі корпусного дослідження. Лексичні одиниці розглядаються не ізольовано, а в поєднанні з іншими мовними одиницями, тобто в контексті. **Актуальність** цієї статті визначається використанням сучасних методів і матеріалів дослідження, що зумовлює точність та об'ємність отриманих даних у визначенні специфіки семантики складних кольороназв.

Метою статті є визначити особливості формування та функціонування складних кольороназв в англійській мовній літературі на основі вивчення їх семантичних особливостей та контекстуальної специфіки. **Матеріалом** дослідження слугує Британський мовний корпус [10], все ж фокус статті зосереджено не стільки на статистичних даних, які можна отримати з корпусу, стільки на особливостях сполучуваності кольороназв, що впливають на їх семантику.

Основними **завданнями** статті є: 1) визначити мовні та позамовні чинники, що вплинули на формування складних кольороназв; 2) порівняти визначення значення складних кольороназв у технічних і лінгвістичних словниках кольорів; 3) встановити специфіку полісемії складних кольороназв; 4) виявити синонімічні та гіпонімічні відношення кольороназв.

Лексико-семантичне поле кольороназв має у своєму ядрі базові кольори (red, green, blue) та їх модифікації (light red, dark blue), а на периферії – складні кольороназви на позначення відтінків (navy-blue, emerald-green). Протилежними базовим універсальним кольороназвам, що існують у більшості мов світу, є складні кольороназви (elaborate colour terms) [7, с. 158], що становлять більшу частину Британського мовного корпусу (92 % загальної кількості кольороназв) [10]. Складні кольороназви поєднують у собі кілька ознак: насиченість, гру світла й тіні, інтенсивність, а також специфічні кольорові характеристики предметів дійсності. Вони не використовуються як класифікаційні і не виконують ідентифікуючу функцію, оскільки специфічність названої кольороназви в мовно-мовному контексті потребуватиме наявності в об'єктивній дійсності точного нюансу кольору. Більше того, відповідно до максими кількості Грайса [3, с. 136], мовець схильний вживати більш загальні терміни, якщо немає потреби в абсолютній точності номінації. Таким чином, складні кольороназви використовуються з описовою метою, приписуючи певний колір певній матерії.

Переломним моментом утворення складних кольороназв вважають середньо-англійський період, коли фокус кольороназивання перемістився з аспекту яскравості/насиченості кольороназви на її відтінок, що пояснюється виникненням нових фарб текстилю [2, с. 34]. Із плином часу також прослідковується використання мовцями кольороназв для позначення інших асоціацій, не пов'язаних з кольором. Наприклад, у романі Маргатет Атвуд *The Robber Bride* Роуз, одна з персонажів, створює власну кольороназву на основі суб'єктивних асоціацій та відчуттів, викликаних спогляданням зимового пейзажу: *She's thought of another river name too, another colour: Athabasca. A sort of bronzed pink. Frostbite crossed with exposure* [8, с. 433].

Складні кольороназви утворюються від назв речей [2, с. 43] у результаті метонімічного перенесення значення предметів на найменування кольорів. Типовою моделлю метонімії є модель 'кольору X', де X – предмет дійсності. Передаючи зовнішні характеристики предмету (колір та текстуру), метонімія не спричиняє перенесення значень сутності предмету. Також кольороназва не обов'язково включає всі атрибутивні ознаки джерела, деякі з них можуть акцентуватися, а деякі упускатися, наприклад, англ. *blood red* 'a deep red' [12] позначає насичено червоний колір крові, але не несе в собі значення життєво необхідної рідини, яка циркулює в тілі людини.

Найбільшої продуктивності метонімічне утворення кольороназв досягло в IX столітті, коли винайдення та імпорт нової продукції створювали потребу в нових позначеннях кольорів для ідентифікації нових концептів (наприклад, *chocolate, maize, toast, shrimp, claret, coffee*) [5, с. 75]. Сьогодні ж більшість метонімічних перенесень вже є культурними кодами.

Специфікою складних кольороназв на сучасному етапі розвитку мови є різне визначення їх лексичного значення мовцями. Проведене Р. Новачуком у 1982 році лінгвістичне дослідження сприйняття кольорів і відповідних їм назв чоловіками та жінками, показало, що чоловіки та жінки не дуже точні у поєднанні картинок складних кольорів та їх назв. Так, жінки поєднали вірно 42 % кольорів з їх назвами, в той час, як чоловіки – лише 35 % [6, с. 257-265]. Ці результати привели до спроб універсалізації опису складних кольороназв та виникнення словників кольороназв. Утім, це не вирішило проблеми уніфікації лексичного значення складних кольороназв. Серед технічних словників найбільшого визнання здобув Kelly and Judd's *Color: Universal Language and Dictionary of Names* [4], де науковці стандартизували назви 7 500 кольорів за допомогою технічних показників (відтінок, яскравість та насиченість), повсякденної лексики (базові кольори та 16 стандартних відтінків, типу *yellowish green/greenish yellow*) та візуального зображення. Таким чином, прочитавши значення двох схожих кольорів *maroon* 'deep reddish brown' та *magenta* 'deep purplish red', мовець може встановити відмінність між ними, а також виявити відповідники складних кольороназв у різних сферах: *Griseo-Viridis* (біол.) = *Serpentine* (мода) = *Mint Green* (ринок).

Лінгвістичні ж тлумачні словники характеризуються більшою варіативністю опису значень кольороназв, включаючи як технічні параметри опису (базовий колір, відтінок, насиченість, яскравість), так і відповідність природним об'єктам. Значення кольороназв, особливо базових, може збігатися в багатьох словниках, як наприклад англ. *green* 'the color between blue and yellow in the color spectrum; similar to the color of fresh grass' [13], чи 'the colour between blue and yellow in the spectrum; coloured like grass or emeralds' [12]. Проте у більшості випадків значення тих самих кольороназв різняться у словниках (англ. *lavender* 'a pale blue colour with a trace of mauve' [12], 'the pale, purplish color of lavender flowers, paler and more delicate than lilac' [13]). Безумовно, полегшити опис значень складних кольороназв може ілюстрування їх у мовному контексті, особливо в оточенні іменників, які вони характеризують (наприклад, англ. *beige* 'a pale sandy fawn colour', e. g. *a beige raincoat* [12]).

Між кольороназвами однієї гами виникають семантичні зв'язки, що пояснюються їх взаємозамінністю та візуальною схожістю.

Із позиції семасіології виявляється полісемія значень складних кольороназв. Встановити наявність чи відсутність полісемії можна використовуючи поняття *прозорості* (transparency) та *непрозорості* (opaqueness) кольороназви [7, с. 165]. "*Непрозорими*" кольороназвами вважаються такі, в яких не прослідковується семантичний зв'язок з предметом-джерелом (англ. *navy, fawn, tan, indigo*), в той час як "*прозорі*" мають його (англ. *olive, plum, silver, lemon*). Таким чином, якщо кольороназва вважається прозорою, вона матиме спільні значення із сутністю предмету, від якого походить. Саме тому у косметичних засобах сьогодні використовують складні кольороназви *orchid, cappuccino* та *cinnamon*, що крім власне кольорів предметів, також асоціюються з екзотичністю та ексклюзивністю смаків та запахів цих речовин. Чим знайомішим та більш поширеним є денотат кольороназви для мовців, тим більше атрибутивних значень матиме кольороназва, наприклад, *silver* має значення 'precious', 'shiny', 'metal', 'grey-white colour' [12]. Запозичені ж складні кольороназви, як правило, мають лише одне значення, наприклад, *mauve* 'pale purple colour' [12]. Полісемія кольороназв інколи може призводити до двозначності опису, як наприклад, у випадку з *silver buckle*, де *silver* може позначати або колір, або матеріал.

Із позиції ономасіології розглядають синонімічні та гіпонімічні відношення кольороназв. Встановити гіпонімію складних кольороназв досить складно, оскільки більшість з них належать до палітри кількох базових кольорів: наприклад, *turquoise* (*blue* та *green*), *crimson* (*purple* та *red*). У деяких випадках складні кольороназви є гіпонімами обох базових кольорів, як у вищеподаних прикладах. Інколи ж на гіперонім вказують подані в мовному корпусі типові словосполучення кольороназви (Key Words In Context), такі як *lime green, lemon yellow*, що свідчать про їх гіпонімічні відношення. Все ж однозначності у цьому питанні немає.

Синонімія кольороназв також є суперечливим питанням. Навіть коли кольороназви позначають схожі відтінки кольорів, їх не завжди можна вважати синонімічними, оскільки вони можуть вживатися для опису різних предметів дійсності, тобто мати різну валентність. Наприклад, у гамі червоних відтінків в Британському національному корпусі [10] кольороназва *magenta* сполучається з лексемами *ink, dye, lipstick* та описує колір фарби, в той час, як *puce* використовується для зображення кольору обличчя розлюченої людини. Порівняємо нижчеподані приклади: (1) *David Price joined him at the new factory, where they began a detailed study of the conditions for making magenta dye.* [11, с. 245]; (2) *Loverin hissed the words out, his face puce* [9, с. 206]. У кожному з контекстів, незважаючи на візуальну подібність кольорів, складні кольороназви не є взаємозамінними, тобто не вважаються абсолютними синонімами. Таким чином, аналізуючи контекст вживання складних кольороназв в мовному корпусі, встановлюють семантичні значення кольороназв із їх сполучуваності з іменниками.

Отже, складні кольороназви виникли в англійській мові в результаті соціальної потреби називання ознак нових предметів дійсності у результаті метонімічного перенесення значення предметів на найменування кольорів. Складні кольороназви існують поруч з базовими кольорами, маючи власні семантичні та контекстуальні особливості. Оскільки мовці, як правило, мають нечітке уявлення про точний десигнат значення кольороназви, або не існує потреби в абсолютній точності номінації, досить часто складні кольороназви можуть бути взаємозамінними, крім випадків стійких словосполучень, які розглядалися вище. Семантика складних кольороназв залежить від їх сполучуваності, тобто контексту. Значення іменників, із якими вживаються кольороназви, або від яких вони походять, впливає на синонімію та полісемію кольороназв.

Література:

1. Berlin B. Basic Color Terms : Their Universality and Evolution / B. Berlin and P. Kay. – Berkeley : University of California Press, 1969. – 200 p.
2. Casson R. W. Russett, Rose, and Raspberry : The Development of English Secondary Color Terms / R. W. Casson // Journal of Linguistic Anthropology. – 1994. – Vol. 4. – № 22. – P. 34-56.
3. Grice H. P. Studies in the Way of Words / H. P. Grice. – Cambridge : Harvard University Press, 1989. – 406 p.
4. MacLaury R. Color and Cognition in Mesoamerica : Constructing Categories as Vantages / R. MacLaury. – Austin : University of Texas Press, 1997. – 644 p.
5. Matschi M. Color Terms in English : Onomasiological And Semasiological Aspects / Marion Matschi // Onomasiology Online. – 2004. – № 5. – P. 56-139.
6. Nowaczyk R. C. Sex-related Differences in the Color Lexicon / R. C. Nowaczyk // Language and Speech. – 1982. – Vol. 25, part 3. – P. 257-265.
7. Steinval A. English Colour Terms in Context / Anders Steinval. – Umeå : Umeå Universitet, 2002. – 277 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

8. Atwood M. The Robber Bride / Margaret Atwood. – London : Bloomsberry Publishing, 1994. – 528 p.
9. Bennetts P. Topaz / Pamela Bennetts. – UK : Magna Print Books, 1988. – 350p.
10. British National Corpus [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
11. Chemistry in Britain. – London : Royal Society of Chemistry, 1992, – 630 p.
12. Oxford English Dictionary [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://oxforddictionaries.com/words/>
13. Webster's Dictionary [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.websters-online-dictionary.org/>

ЗМІСТ

КОРПУСНІ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОПИСУ МОВНОЇ СИСТЕМИ.
ТЕРМІНОЗНАВСТВО

Ванівська О. І. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ МОВНИХ ДАНИХ У КОРПУСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	3
Дегтярєва І. О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ БАСКЕТБОЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	9
Дубравська Д. М. ВНЕСОК КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ У СУЧАСНУ ЛЕКСИКОГРАФІЮ	13
Ємельянова Є. С. ТЕРМІНОЛЕКСИКА ЯК КОМПОНЕНТ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ	17
Зубань О. М. АВТОМАТИЗОВАНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ В ЕЛЕКТРОННОМУ ПІДРУЧНИКУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	19
Ісаєва О. С., Шушило М. Ю. ТЕРМІНИ І ТЕРМІНОТВОРЕННЯ ЯК ВАЖЛИВІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЛЕКСИКИ	23
Карачун Ю. Г. ПРОДУКТИВНІ МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ (на матеріалі підмови із електротехніки)	25
Коваль О. П. СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНА НАСТІЛЬНОГО ТА ВЕЛИКОГО ТЕНІСУ	28
Коваль Р. С. ТЕРМІНОЛОГІЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ – СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ (на матеріалі французької та української мов)	32
Кравченко Т. П. МОРФОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ТЕРМІНІВ ЕКОНОМІКИ АПК	35
Кундис Л. Т. НАЦІОНАЛЬНІ КОРПУСИ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ	39
Легостаєва О. М. АНТОНІМІЯ У МЕДИКО-ПРАВОВІЙ ТЕРМІНОЛЕКСИЦІ	42
Липка С. І. ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ ТА СИЛИ ПАРАДИГМАТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗУХВАЛОСТІ, НАХАБСТВА В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (за даними лексикографічних джерел)	45
Лук'янець Г. Г. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ СКЛАДНИХ КОЛЬОРОНАЗВ: ДОСВІД КОРПУСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	48
Медведь М. М. ПІЛЯХИ ПОПОВНЕННЯ НЕОЛОГІЗМАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	51
Минзак О. В. ЗВ'ЯЗОК АНТОНІМІЇ ТА ПОЛІСЕМІЇ: КОЕФІЦІЄНТ АНТОНІМІЧНОСТІ ЗАГАЛЬНОВЖИВАНИХ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ АНТОНІМІВ (на матеріалі англійської юридичної термінології)	54
Мороз А. В. ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ФАХОВИХ МОВ ТОРГІВЛІ	58
М'ягkota І. В. СТРУКТУРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛЮРИСТИКИ	61
Надточій Ю. М. СТРУКТУРА АНГЛОАМЕРИКАНІЗМІВ-ТЕРМІНІВ В ПОЛІТИЧНІЙ ПІДСИСТЕМІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	64
Ничко О. Я. ТОРГОВО-КОМЕРЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (на матеріалі романів Дж. Стейнбека “The Grapes of Wrath”, “East of Eden”, “The Winter of our Discontent”, “Tortilla Flat”)	67
Павлова О. І. РОЛЬ І МІСЦЕ АБРЕВІАЦІЇ В СИСТЕМІ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ	71
Панцьо С. Є. ПРО УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ МОВІ БОРИСА ХАРЧУКА	74
Рахуба В. И. СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОЛОГИИ АВТОМОБИЛЕСТРОЕНИЯ	78